

KAZALO

Uvod	5
Pogledi na družbeno kohezijo	9
Družbena kohezija od Durkheima do Giddensa	9
Aktualna razumevanja družbene kohezije	19
Družbena kohezija kot politični cilj.....	24
Razmejitve konceptov	33
Pozna moderna kot kontekst proučevanja družbene kohezije.....	38
Soseska in spremembe	59
Soseska kot družbeno konstruiran kraj	60
Spremembe soseske v pozni moderni	64
Tri teze o usodi sosesk: izgubljena, ohranjena ali osvojenost skupnosti	82
Soseska v sodobnem raziskovanju	85
Soseska kot socialno omrežje.....	85
Soseska kot socialni kapital	92
Soseska kot občutek navezanosti in pripadnosti skupnosti.....	99
Soseska kot krajevna identiteta.....	106
Učinki in dejavniki povezanosti v soseski	110
Trije pojasnjevalni modeli povezanosti soseske.....	116
Analiza lokalne povezanosti v Sloveniji	119
Sosedske vezi kot oblika socialne opore.....	119
Vpetost v sosesko v Sloveniji	126
Sklep: Soseska kot še vedno pomemben prostor povezovanja, a le za določene skupine?	159
Literatura in viri.....	167
Priloga	180
Stvarno in imensko kazalo	183

UVOD

Svet pozne moderne se spreminja, kar lahko opazimo v vsakdanjem življenju – od novih tehnologij, ki omogočajo drugačen način dela, delovanja, komuniciranja, ..., do sprememb v medsebojnih odnosih. Te spremembe so prisotne v vsakodnevnem življenju praktično vsakega posameznika. Teoretiki sodobne družbe, kot so Beck, Giddens, Castells, Bauman in drugi, obravnavajo različne sodobne procese, ki vplivajo na to, da se danes družba kot celota in njeni posamezni deli temeljno spreminjajo. Giddens (1992) tako poudarja nadaljnji razvoj kapitalizma, razvoj svetovnega sistema, globalizacijo, Beck (1992) na primer detradicionalizacijo in individualizacijo ter reflektivnost. Nadalje je izrazitega pomena v današnji družbi razmah množičnih medijev, saj posameznik lahko spozna usode ljudi in svetov, ki bi mu drugače ostali tuji. Podoben vpliv ima razvoj novih komunikacijskih tehnologij, saj te spremenijo pomen prostora, ki tako ni več ovira za komuniciranje ali poznavanje. Uletova (2000) poudarja spremenjen način konstrukcije identitete v pozni moderni, ki postane individualni projekt, ne več osrediščen v identitetnem jedru, ampak je bolje opisan s pojmom »identitetna brklarija«. Nadalje poudarja, da je v današnji dobi pomembna večja svoboda odločitve posameznika – posameznik si tako sam izbira svoj življenjski slog in svoje mesto v svetu.

Toda prav zaradi hitrih sprememb in neznanih posledic pa nas je morda pogosto strah pred tem, kam nas bodo te spremembe pripeljale ne le v smislu globalizacije, ekološke problematike in družbene ureditve, ampak tudi na bolj temeljni ravni stikov med ljudmi. Vse te spremembe namreč vplivajo na vsakdanje življenje ljudi in njihove medosebne vezi. To je razvidno na primarnih ravneh vezi med partnerji in prijatelji ter na sekundarnih ravneh, na katerih se spreminjajo pomen društev, raven politične udeležbe ipd. Tako je veliko govora o povečevanju odtujenosti med ljudmi, vse hitrejših in vedno bolj površinskih odnosih, visoki stopnji individualizma. Pojavljajo se strahovi, da družbeno tkivo razpada. Pri tem je pogosto v mislih analitikov predstava o starih oblikah povezanosti med ljudmi v obliki majhnih skupnosti, ki v družbi pozne moderne počasi izginjajo (ali pa so povsem izginile).

Kompleksnost sodobnih družb se pogosto opazuje kot nekaj negativnega, medtem ko se večjo prostorsko in tudi emotivno bližino manjših skupnosti v preteklosti vidi kot nekaj izrazito pozitivnega. Obravnavanje povezanosti

v družbi je pogosto tudi razvojno in časovno obarvano, pri čemer je skrb in poudarek na zmanjševanju povezanosti ljudi v sodobnih družbah. Tako je na primer že Tönnies (1887/1999) govoril o razvoju družb iz manjših skupnosti (gemeinschaft) - za katere je značilna močna povezanost, bližina, solidarnost - v družbo (gesellschaft), kjer prevladujejo manj močne povezave. Za skupnost je torej značilna izrazito močna kohezivnost in konsenz, njena osnova pa sta prostorska in psihična bližina. Naproti skupnosti stoji družba, v kateri odnosi temeljijo na menjalnem principu in temelji na razumu. Tönnies opozarja, da sicer skupnost ni popolnoma izpodrinjena iz družbe, vendar pa naj bi se v sodobnih kapitalističnih družbah povečal individualizem in odtujenost, značilna za družbene odnose.

V t. i. pozni moderni se mnogo sociologov ukvarja z vprašanjem povezanosti družbe. Povezanost družbe pa ni le tema sociologov, ampak prihaja do izraza tudi na drugih področjih, kot so na primer medicina (vpliv opornih omrežij, vpliv povezanosti v skupnosti na zdravje), politika, politične znanosti (vpliv povezanosti, vrednot na politično vedenje) ipd. Prav narava družbenih vezi v današnji dobi pa je osrednja tema te knjige. Gre torej za vprašanje, kaj je danes tisto, kar nas povezuje, pri čemer je v ospredju našega zanimanja ravno t. i. tradicionalna, gemeinschaft (po Tönniesu) oblika povezanosti, ki temelji na prostorski bližini.

Pri tem bodo družbene vezi obravnavane s konceptom družbene kohezije.¹ Družbena kohezija je sicer moderen koncept, ki pa se opira na že zelo dolgo zgodovino sociološkega raziskovanja družbenih vezi. Gre za koncept, ki je v modernem sociološkem diskurzu doživel nekakšno »renesanso«. Njegovo priljubljenost lahko povežemo z obstoječimi strahovi pred atomizirano, individualizirano družbo. Ravno strah, da bi te vezi izginile, je namreč pogosto razlog, da ga sociologija obravnava in postavlja v ospredje. Razprave o družbeni koheziji so tako bile v ospredju sociologije v prvi polovici 20. stoletja, saj se je takrat pojavil strah, da vezi v skupnosti (med drugim tudi) zaradi urbanizacije izginjajo, da se povečujejo individualnost, anonimnost in tekmovalnost (Forrest in Kearns 2001: 2125–27). To bi morda lahko rekli tudi danes, saj se tako kot v preteklosti strah pred modernizacijo danes pojavlja strah pred posledicami t. i. pozne moderne.

Tako si v knjigi zastavljamo vprašanje, ali danes družbena kohezija sploh še obstaja, ali pa (v skrajnem primeru) živimo v družbi anonimnih, atomiziranih posameznikov, ali kot temu reče Bauman (2001), da živimo v skupnosti nepripadajočih, skupnosti osamljenih (loners). Zato tudi postavljamo obrambo družbene kohezije v kontekst pozne moderne in njenih značilnosti, ki vplivajo na naravo

1 Utemeljitev prevoda social cohesion z družbena kohezija v Filipović (2005).

povezanosti med ljudmi (nove tehnologije, globalizacija, potrošna kultura ipd.).

Družbeno kohezijo nekateri avtorji (npr. Forrest in Kearns 2001) razumejo kot širši družbeni proces, ki temelji na lokalnih interakcijah in značilnostih. Tako naj bi se po tem razumevanju družbena kohezija začela razvijati na lokalni ravni (npr. sosesk) in se potem »razlila« kot pozitivna posledica lokalnih vezi na širšo družbo (»spill-over efekt«). Naše najožje okolje je namreč del vsakdanjega življenja posameznika in je tako podlaga za naše stike z ljudmi, hkrati pa lahko tudi izkušnje iz tega vsakdanjega življenja posplošimo na celotno družbo v obliki privzetih stališč in norm. Vsakdanji svet je namreč nujno ozadje vseh razumevanj, početij ljudi.

Tako nas zanima predvsem tisti vidik povezanosti, ki se nanaša na primarne stike v našem vsakdanjem življenju na lokalni ravni. Središče našega razumevanja je družbena kohezija, opazovana skozi življenjski svet, torej v povezavi z vezmi, omrežji, pripadnostjo in skupnostjo. Kontekst našega proučevanja pa je pozna moderna, torej sodobni družbeni procesi. Pri tem nas zanima, ali je naše ožje okolje – soseska – izgubilo pomen v globaliziranem svetu mnogoterih povezav ali pa morda za ljudi ostaja še vedno pomembno. Zanimalo nas bo, ali še (lahko) obstaja povezanost, kot sta jo opisovala Tönnies in Durkheim, predvsem na podlagi prostorske pripadnosti. Ali je stopnja individualizacije izrazita in ali smo v stikih usmerjeni predvsem morda na naše družinske članke (obrat v zasebnost) in prijatelje (večanje pomena izbire, s tem prijateljskih izbirnih vezi nasproti danim, kot so sosedje, sodelavci, širši družinski člani) ali pa so morda sosedske vezi in navezanost na sosesko še vedno pomemben del življenja ljudi?

Kljub mnogim avtorjem, ki poudarjajo procese individualizacije, odtujevanja, izgubljanja skupnosti v pozni moderni (npr. Bauman 2001, Gergen 1991, Putnam 1995), je raziskovanje lokalne povezanosti, sosedskih vezi v sociologiji še vedno močno prisotno (npr. Guest in Wierzbiski 1999, Guest 2000, Forrest in Kearns 2001, Young in drugi 2004, Temkin in Rohe 1998). Ti avtorji ne ugotavljajo nekega enoznačnega trenda upadanja pomena lokalnih vezi, sosesk v pozni moderni. V skladu s temi ugotovitvami je tako naša teza, da je tudi v pozni moderni lokalnost še vedno pomembna in tako družbena kohezija še vedno do določene mere izvira iz lokalne navezanosti in lokalnih povezav.

Če predpostavimo, da so soseska in medsosedski odnosi v visoki moderni še vedno pomembni, lahko predvidevamo, da ni enako pomembna in vseh okoljih in med vsemi skupinami prebivalstva. Tako nas bo zanimalo, med katerimi skupinami in v katerih okoljih ostaja ta vidik družbene kohezije (še vedno) pomemben oz. pomembnejši.

To so splošna raziskovalna vprašanja, na katera odgovarjamo s pomočjo izbranih teoretskih pristopov in ugotovitev različnih avtorjev ter na podlagi empirične analize. Struktura knjige je tako naslednja. V naslednjem poglavju se

nekoliko podrobneje seznanimo z izbranimi teorijami o družbeni povezanosti, in sicer prek Durkheimovih, Tönniesovih, Giddensovih, Lockwoodovih del in del drugih avtorjev. Nadalje spremljamo razvoj samega koncepta družbena kohezija v sociološki obravnavi, pa tudi v političnem kontekstu. Obravnavani so tudi procesi pozne moderne kot kontekst, v katerem se opazuje družbena kohezija in njeno stanje danes.

V naslednjih poglavjih se tema zoži na lokalno raven družbene kohezije, torej odnose na ravni soseske. Predstavljene so obravnave različnih avtorjev o spremembah pomena prostora in prostorske determiniranosti odnosov v pozni moderni. Predstavljene so tudi sodobne raziskave s tega področja, prevladujoči koncepti, s katerimi avtorji opazujejo pojav povezanosti na ravni sosesk (kot so skupnost, socialni kapital, družbena kohezija, skupnostna učinkovitost, občutek skupnosti, krajevna identiteta ipd.), ter njihove glavne ugotovitve o stanju te povezanosti danes. Peto poglavje pa je analiza lokalnih odnosov in povezanosti na ravni sosesk v Sloveniji.

POGLEDI NA DRUŽBENO KOHEZIJO

Družbena kohezija se nanaša v najbolj osnovnem pomenu besede na povezanost med ljudmi, na tisto, kar nas združuje, povezuje in iz skupine posameznikov ustvarja družbo, tvorbo, ki je nekaj več kot skupina posameznikov, tvorbo sui generis, kot to imenuje Durkheim. Pri tem implicira torej na tisto nekaj, kar je lepilo, je tisto, kar najdemo »vmes«, med posamezniki. Označuje neke sredotežnostne sile, centrifugalne sile, ki nas vlečejo skupaj, v nasprotju s sredobežnostjo ali centripetalnimi silami, ki nas razdvajajo, ločujejo. To je tema že skoraj nepreglednega dela sociološke literature, pa tudi drugih, na primer politoloških, kulturoloških, antropoloških in drugih ved. V tem poglavju bomo predstavili le nekatere izbrane avtorje in njihove poglede na to, kaj naj bi bilo lepilo družbe.

DRUŽBENA KOHEZIJA OD DURKHEIMA DO GIDDENSA

Pomemben avtor, ki ga ob govoru o družbeni koheziji preprosto ne smemo izpustiti in je primeren, da začnemo z njim, je Emile Durkheim. Njegovi deli *Samomor* (*Le suicide: etude de sociologie*) in *Delitev dela v družbi* (*De la division du travail social*) sta zagotovo temeljni, še posebno zaradi poudarkov na pomenu vezi v družbi.

V svoji študiji samomora Durkheim analizira, kakšni so družbeni razlogi za samomor. Dokazuje, da organsko-fizične lastnosti posameznika, značilnosti okolja (npr. podnebje), individualni vzroki ne morejo pojasniti splošne spremembe (fluktuacij) v stopnji samomora. Ta je lahko pojasnjena samo sociološko z družbenimi pojavi. Vsaka družba ima izrazito stalno število samomorov (nimajo pa vse iste stopnje glede na število prebivalcev), ki se ne spremeni, dokler se ne spremeni družba. Durkheim poudarja tri vplive, in sicer vpliv egoizma, altruizma in anomije v družbi. Družbeni tokovi egoizma, altruizma in anomije morajo biti v ravnotežju. Če niso, se poveča posameznikova nagnjenost k samomoru. Večje ko je neravnotežje, na več posameznikov bo vplivalo. Vendar pa je to odvisno tudi od narave posameznikov, ki sestavljajo družbo, narave njihove skupnosti (način družbene organizacije) in prehodnih vplivov, ki zmotijo delovanje kolektivnega življenja (brez sprememb njene anatomske konstitucije), kot so nacionalne in gospodarske krize. (Durkheim 2002: 321).

Na te tri vplive naveže tri oblike samomora.

Prvo obliko imenuje egoistični samomor, saj je povezana s stopnjo vključenosti posameznika v družbo oziroma njene posamične institucije (kot so religija, družina, ...). V samomor tako vodi izgubljanje kohezivnosti, povezanosti posameznika z njegovo religiozno skupnostjo, povezuje se s povečevanjem dvomov o tradicionalnih prepričanjih. Religiozna skupnost posameznika ne brani pred samomorom, s tem ko ga prepoveduje, ampak zato, ker je skupnost, predstavlja družbo (z nekimi skupnimi prepričanji, praksami, ki podpirajo kolektivno življenje). Podobno tudi družina kot skupnost zmanjšuje možnost samomora. Večje družine so močnejše povezane in tako še dodatno vplivajo na večjo voljo do življenja. Podobno učinkujejo tudi veliki družbeni premiki, vojne, ki spodbudijo kolektivna čustva (domoljubje, narodni ponos, ...) in tako vsaj začasno povečajo vključenost v družbo ter s tem vplivajo na manjšo samomorilnost. Tako Durkheim povzame, da je »samomor obratno sorazmeren s stopnjo integracije družbenih skupin, katerih član je posameznik« (Durkheim 2002: 209). »Šibkejše so skupine, ki jim posameznik pripada, manj je odvisen od njih in s tem bolj odvisen od samega sebe in prepozna samo tista pravila, ki temeljijo na njegovih zasebnih interesih« (Durkheim 2002: 209). To stanje poimenuje egoizem - posameznikov ego je močnejši od njegovega socialnega ega; gre za ekscesivni individualizem, zato tudi samomor, ki izhaja iz tega, poimenuje egoistični samomor.

V samomor torej vodi pretirana individualizacija. Enako pa velja za premajhno stopnjo individualizacije. Samomor, povezan s pravili družbe, ki samomor lahko podpirajo (kot obliko religiozne izkušnje) ali ga ne obsojajo (ker npr. življenje samo v družbi nima velike vrednosti), poimenuje altruistični samomor.

Tretja oblika samomora je t. i. anomični samomor, ki ni povezan z vpetostjo posameznika v družbo, ampak s tem, kako družba uravnava delovanje posameznika. Izhaja iz pomanjkanja tega uravnavanja. Je soroden egoističnemu samomoru, saj gre pri obeh za nezadostno prisotnost družbe, povezan pa je s posameznikovimi potrebami in njihovim zadovoljevanjem. Pri uravnoteženosti so posameznikove aspiracije v ravnotežju z njegovimi zmožnostmi za njihovo zadovoljevanje (to je povezano s pravili in zgledi v družbi, družba torej uravnava te potrebe). V trenutkih krize pa tega vpliva družbe ni čutiti (ne more v trenutku posameznikov pripraviti na nove oblike samonadzora, zmanjšanje njihovih potreb), zaradi česar se poveča število samomorov. Enako velja za nenadno izboljšanje stanja, s katerim se pri posamezniku razvijejo neomejene aspiracije. V teh primerih torej govorimo o anomičnem samomoru.

Za nas je najzanimivejša njegova predpostavka o pozitivnem vplivu povezanosti na posameznika in stanje v družbi, saj močnejša povezanost družbe uravnava tudi stopnjo samomorilnosti med posamezniki. Povezanost družbe torej zagotavlja posameznikovo individualno blaginjo. Z modernizacijo naj bi se po Durkheimovem mnenju v družbi število samomorov povečevalo, kar

pomeni, da je povezanost družbe manjša. Je torej izraz stanja in problemov v družbi, ko so tradicionalne institucije vse bolj izkoreninjene, na njihovo mesto pa ne prihajajo nove. To se navezuje na njegovo ugotavljanje sprememb v sodobnih družbah, ki nastajajo zaradi povečevanja delitve dela, o čemer govori v svojem delu *Delitev dela v družbi*.

Z razvojem družb delitev dela vedno bolj opredeljuje družbeno moralo. Vezi, ki so posameznika vezale na družino, tradicije njegove skupine, so vedno bolj zrahljane. Ljudje so bolj samostojni, ločeni med seboj. To ne pomeni, da ni več kolektivne zavesti, ampak da je v ozadju kult posameznika (individualnega ponosa ipd.) in je individualna zavest močnejša. Če naj bi bil posameznik še vedno močno povezan v družbo, so zato potrebne raznovrstne vezi, da ga povežejo (ne pa več samo tiste, ki temeljijo na podobnosti). To je moralna vrednost delitve dela, saj se skozi to delitev posameznik spet zave svoje odvisnosti od družbe. »Delitev dela postane glavni vir družbene solidarnosti in hkrati podlaga moralnega reda« (Durkheim 1984: 333). Delitev dela ustvarja solidarnost, ker ustvari med ljudmi sistem pravic in dolžnosti, ki jih dolgoročno povezuje.

Durkheim (1995) torej govori o povezanosti v družbi s pomočjo dveh konceptov, mehanske in organske solidarnosti. Prva ustvarja povezanost v družbi s pomočjo religije, druga pa izhaja iz delitve dela in je značilna za razvitejše družbe. Gre torej za dve različni podlagi družbene kohezije.

Za pretekle družbe mehanske solidarnosti naj bi bila značilna kolektivna zavest, družba je toga, poudarek pa je na religiji, tj. religiji kot povezovalcu družbe. Mehanska solidarnost tako deluje na podlagi simbolnih vsebin kolektivne zavesti, ki jo ustvarjata ritual in ceremonija (kot institucionalni okvir). Povezanost posameznika v tej kolektiviteti je neposredna, solidarnost pa temelji na podobnosti (primer je klan). V vsaki družbi imajo posamezniki kolektivno in individualno zavest, pri čemer je za družbe mehanske solidarnosti značilna prevlada kolektivne zavesti nad individualno.²

Glavna moralna dolžnost v preteklosti naj bi bila realizacija osnovnih značilnosti kolektivnega tipa. Z razvojem družbe je potreba po podobnosti manjša, vendar se še vedno kaže. Tudi danes je cilj te skupne moralne identifikacije (vsi naj bi našli tisto, kar je kolektivno človeško) ohranjanje kolektivne zavesti in družbene solidarnosti. Nasprotna moralna dolžnost je specializacija, katere vloga pa je enaka. Ravno tako je potrebna za družbeno kohezijo, čeprav je solidarnost, ki jo zagotavlja, drugačna od prejšnje. Med njima torej ni nasprotovanja glede cilja, zato je prednost ene poti pred drugo odvisna od zgodovinskega trenutka (Durkheim 1984: 329–331).

2 Pri popolni mehanski solidarnosti bi torej posameznik v popolnosti izgubil individualno zavest, torej ni več individuum – gre za prototipsko opisovanje.

Pri družbi, na katero se veže mehanska solidarnost, je posameznik neposredno povezan z družbo, medtem ko je v družbah, temelječih na organski solidarnosti, pomembna vloga institucij. Taka družba je namreč sistem diferenciranih, specializiranih funkcij. Posamezniki niso več razvrščeni glede na podobnost, sorodnost, na primer sorodstvo, ampak glede na svojo družbeno aktivnost. Ta vez pa je šibkejša kot v družbah mehanske solidarnosti. V družbah organske solidarnosti posameznik ostane svoboden individuuum, s svojo voljo in svobodo delovanja. Treba pa je poudariti, da tudi v moderni družbi kolektivna zavest ne izgine popolnoma, ampak postane le splošnejša in bolj dopušča individualne razlike. Ne gre torej za neko umetno tvorbo, brez prave povezanosti. »Zunaj teh popolnoma individualnih aktivnosti obstaja v naših modernih družbah kolektivna aktivnost, ki je ravno tako naravna kot v majhnih družbah preteklih dob« (Durkheim 1995: 146). Moderne družbe ne temeljijo več na religiozni povezanosti, ampak vzpostavijo nov moralni ideal, in sicer kult posameznika – gre za t. i. moralni individualizem.

Za zdravo družbo je torej bistvena družbena povezanost, saj vpliva na zmanjšanje stopnje samomorilnosti. Za manj t. i. egoističnih samomorov bi bila torej potrebna večja povezanost družbe, vendar v modernem času te povezanosti ne zmore več niti politična niti religiozna entiteta, prav tako pa izgublja pomen kot povezovalna entiteta tudi družina. Vendar Durkheim nikakor ni pesimist v tem smislu, da ne bi videl rešitve iz te anomalije in egoizma. Meni, da lahko katera koli skupina s svojo kohezivnostjo vpliva na zmanjšanje te disasociacije. Možnost, ki jo omenja, je na primer skupina delavcev. Na to se navezuje delitev dela kot vir povezovanja v moderni dobi, ki nadomešča stare oblike povezanosti. Temeljne spremembe strukture družbe se dogajajo v kratkem času, osvoboditev od tradicionalne oblike družb poteka hitro, naša prepričanja so omajana. Nova morala zato težko nadomešča staro, vendar zdravilo za hitrejšo organiziranje novega življenja ni oživljanje tradicij, ki ne ustrezajo več obstoječim družbenim razmeram (Durkheim 1984: 330–340). S tem Durkheim svari pred pretiranim zagovarjanjem neke tradicionalne oblike povezanosti kot zdravila za družbeno dezintegracijo modernih družb.

Drugi avtor, ki ga obravnavamo, in eden od pomembnih teoretikov povezanosti družbe je Tönnies. Govori o štirih dihotomijah, ki se nanašajo na človekovo razmerje do drugih človeških bitij:

1. Znanstvo in tujost. Znanstvo pomeni vsaj rahlo težnjo po medsebojnem pritrjevanju, medtem ko tujost pomeni težnjo po vzajemnem zanikovanju.
2. Naklonjenost in nenaklonjenost. Običajno se čuti vsaj majhna naklonjenost do tistih, ki držijo z nami, in določena nenaklonjenost do tistih v nasprotnem taboru. Enaki ali podobni interesi so zadosten razlog za nastanek naklonjenosti do te mere, da te podobnosti pridejo v zavest prizadetih, podobno pa bodo nasprotujoči si interesi vzbujali nenaklonjenost.

3. Zaupanje in nezaupanje. Znani ljudje v nas vzbudijo zaupanje, neznani pa nezaupanje. Naklonjenost lahko sproži zaupanje, nenaklonjenost pa nezaupanje. Zaupanje/nezaupanje lahko temelji na lastnih izkušnjah z osebo ali pa na izkušnjah drugih. »Na osebno zaupanje vpliva predvsem osebnost tistega, ki zaupa, se pravi, da gre predvsem za njegovo razumnost in poznavanje človekove narave ter za tiste njegove izkušnje, na katere se to poznavanje opira« (Tönnies 1999: 254). Zato preprosti, neizkušeni, bolj zaupajo. Naše zaupanje se opira na tri velike sisteme socialne volje: red, zakon in moralo (pri čemer sta zakon in morala izpeljani zvrsti prvega – reda).
4. Medsebojna odvisnost in svoboda. Povezanost z drugimi vsebuje moralno dolžnost, moralne zahteve ali prepoved. Obstajajo različne oblike vezi, ki človeka povezujejo s soljudmi, in zavest o teh vezeh je lahko pretežno čustvena ali razumska. Iz zavesti o tem pa nadalje izvira občutek za moralno zavezanost in s tem medsebojno odvisnost.

Osrednje vprašanje Tönniesevega dela je, kateri nagibi vodijo ljudi v združevanje. Pri tem vzpostavi temeljno razliko med skupnostjo (*gemeinschaft*) in družbo (*gesellschaft*). To razdelitev postavi tudi v deloma razvojno perspektivo, saj vidi skupnost kot tip povezave, značilnejši za preteklost, medtem ko je za moderne družbe značilnejša drugačna povezanost. Kot pravi Tönnies: »Smer celotnega razvoja je smer, ki se približuje družbi, vendar pa tako, da se po drugi strani (skupnost, dod. M. F.) ohranja, čeprav pojemajoče, tudi v obdobju družbe in v njem ostaja stvarnost socialnega življenja« (Tönnies 1999: 248). Gre torej za spreminjanje narave družbene kohezije v času. Hkrati Tönnies opozarja, da t. i. oblika povezanosti v skupnosti ni popolnoma izrinjena iz družbenega življenja, ampak v njem soobstaja. Vendar pa je Tönnies menil, da je kapitalistična družba, družba srednjega razreda, meščanska družba pri svojem razvoju izgubila značilnosti skupnosti, te spremembe pa naj bi dosegle vrhunec v individualizmu. Kapitalistična družba je bila tako po njegovem mnenju predvsem »kolektiv gospodarske narave, ki ga v prvi vrsti sestavljajo tisti, ki so udeleženi pri njegovem bogastvu« (Tönnies 1999: 271). »Zaradi politične in druge intelektualne organizacije, ki jo pospešujeta mesto in še bolj mestno življenje, postaja zavest družbe postopno zavest vse večje množice ljudi« (Tönnies 1999: 271–2).

Tönnies kot glavno razliko med skupnostjo in družbo navaja: »Teorija družbe se ukvarja s krogom ljudi, ki podobno kot v skupnosti živijo in prebivajo drug ob drugem miroljubno, vendar pa v bistvu niso povezani, temveč ločeni, in medtem ko ostajajo, če gre za skupnost, kljub vsem ločitvam povezani, pa ostajajo, ko gre za družbo, ločeni kljub vsej povezanosti« (Tönnies 1999: 84). Skupnost torej temelji na organskih odnosih in »vse dobro znano, domače in izključujoče skupno življenje je (...) pojmovano kot življenje skupnosti« (Tönnies 1999: 55), je živ organizem, za katerega je značilno trajno in pristno sožitje. Skupnost je

tako enotno, navzven delujoče bitje. Samo razmerje in torej tudi združba pa sta pojmovana kot stvarno in organsko življenje. Nasproten temu je pojem družbe, ki se pojmuje kot idealna in mehanična zgradba.

Za skupnost sta torej značilni izrazito močna kohezivnost in konsenz. Njena podlaga so krvni oziroma sorodstveni odnosi (med materjo in otrokom, med zakoncema, med brati in sestrami, ...). Poleg krvne povezanosti so v skupnosti pomembne še prostorska bližina, povezanost z zemljo in delom ter psihična bližina. »Skupnost krvi kot enotnost bivanja se razvije in oddvoji v skupnost kraja, katere najneposrednejši izraz je skupno bivanje, skupnost kraja pa se v nadaljevanju razvije v skupnost duha, ta pa se kaže kot skupno učinkovanje in delovanje v isto smer in v enakem smislu« (Tönnies 1999: 63).³

Odnosi v skupnosti se povezujejo s čustvovanjem in se raztezajo od odnosov nežnosti, naklonjenosti do spoštovanja in strahospoštovanja. V teh razmerjih obstajajo zaradi bližine in pogostosti stikov tako podpora in pritrjevanje kot oviranje in zanikovanje. »(...) in le do takrat, dokler prevladujeta prvi dve, podpora in pritrjevanje, je mogoče o nekem razmerju govoriti kot o nečem, kar je v resnici skupnostno.« Nujna pa je uravnoteženost stikov z visokim odmerkom individualne svobode. »Zavezujoče vzajemno in skupno prepričanje kot posebna volja neke skupnosti je tisto, kar je treba tukaj pojmovati kot razumevanje (consensus). Gre za posebno socialno silo in naklonjenost, ki ljudi drži skupaj kot ude neke celote« (Tönnies 1999: 67). Razumevanje je verjetnejše, če obstaja večja podobnost v konstituciji in izkušnjah, če so si narava, značaj in način razmišljanja podobni, ujemajoči se. Razumevanje in sloga sta isto, sta skupna volja v prvinskih oblikah, pri čemer se razumevanje izraža v posamičnih odnosih, sloga pa v celotni moči in naravi. Za odnose v skupnosti je značilno, da temeljijo na t. i. naravni volji. Ta izhaja iz tistega, kar smo se naučili, pa tudi iz načina razmišljanja in zaznavanja, ki smo ga podedovali. Pri tem pride do odnosa dolžnosti oz. vzajemne odvisnosti (ki izvira predvsem iz vzajemnih obljub). Naravni odnos je odnos, v katerem je naravno, da se delovanje začne in nadaljuje, pri čemer lahko ta izvira iz nagnjenja in ljubezni ali pa iz razuma in intelekta, kakršen je vsebovan v občutku dolžnosti. »Te zadnje zvrsti naravne volje se prelivajo druga v drugo, vsaka pa je lahko temelj skupnosti« (Tönnies, 1999: 265). Sestavine skupnostnega bivanja so torej: skupno razumevanje in včasih tudi vzajemno posedovanje in uživanje skupnih dobrin.⁴

3 Skupnost kraja je v svoji osnovi še animalična, medtem ko je skupnost duha povezanost duševnega življenja, je najvišja zvrst skupnosti (pristno človeška). Zvrsti skupnosti pa se ločijo na: 1. sorodstvo (domaćija), 2. sosedstvo (vas), 3. prijateljstvo (mesto – kjer se družijo posamezniki glede na enakost, podobnost poklica, večšine). (Tönnies 1999)

4 Obstajajo pa tudi negativne skupne dobrine, kot na primer skupni sovražniki, takrat združuje v skupnost skupna volja po uničenju.

»Skupnostno življenje je vzajemno posedovanje in uživanje ter je posedovanje in uživanje skupnih dobrin. Volja po posedovanju in uživanju je volja po varstvu in obrambi« (Tönnies 1999: 70).

Naproti skupnosti pa stoji družba. »Tako si lahko družbo predstavljamo, kot da bi jo sestavljali takšni ločeni posamezniki, ki vsi skupaj delajo za splošno družbo, medtem ko se zdi, da delajo zase, in ki delajo zase, medtem ko se zdi, da delajo za družbo« (Tönnies 1999: 87). Skupne dobrine v družbi ni, nastane lahko le v odnosu transakcije dobrin, ko se ustvari skupno polje. Tako je menjava vsebine namišljene socialne volje. V družbi obstaja konkurenca za dobrine, ki je najvidnejša v obliki trgovanja. Temu načelu naj bi sledili tudi odnosi. Podobno kot menjavo gmotnih vrednosti lahko razumemo tudi konvencionalno družabnost, katere glavno pravilo je vljudnost (gre namreč za načelo, kjer naj bi vsi cenili vsakogar, v resnici pa gre za konkurenco, za uveljavitev sebe). Vse vrste združb, ki jih oblikuje in na katere vpliva racionalna volja, Tönnies imenuje družba. V racionalni volji ima prevlado mišljenje. Pri tem racionalna volja temelji na menjalnem odnosu, kjer gre za načelo »daj, da bom dal«.⁵

Zgornji opis družbe in odnosov v njej je precej negativen, saj naj bi bili danes bolj mehanski odnosi, temelječi na interesu in koristoljubju. Durkheim kritizira Tönniesia in njegov »negativen« pogled na povezanost ljudi v modernih družbah. Meni namreč, naj bi tudi v teh obstajala neka kolektivna identiteta; kolektivna zavest, ki pa je v modernih družbah splošnejša, dopušča individualne razlike (Durkheim 1995).

Pomemben avtor, ki je pri svoji analizi družbe uporabljal koncept družbene kohezije, je Lockwood (1999)⁶. Avtor pri opisovanju razmer v družbi razlikuje med socialno in sistemsko integracijo, pri čemer je družbena kohezija del socialne integracije (Lockwood 1999, Mouzelis 1974).

»Problem socialne integracije je osredotočen na urejene ali konfliktne odnose med *akterji*, medtem ko je problem sistemske integracije osredotočen na urejene ali konfliktne odnose med *deli* družbenega sistema« (Lockwood 1992 v Mortensen 1999: 18).

Pri socialni integraciji Lockwood razlikuje med družbeno kohezijo in civilno integracijo (civic integration). Pri tem se civilna integracija (civic integration) nanaša na integriteto temeljnega institucionalnega reda državljanstva na mikro-

5 Ne gre kot pri naravnem odnosu za naravno vzpostavitev odnosa, njegovega začetka in nadaljevanja.

6 Avtor je svoje teze predstavil že sredi šestdesetih let, vendar citiramo eno njegovih kasnejših del, v katerih pa povzema in nadaljuje svoje predhodno delo.

družbeni ravni, medtem ko se družbena kohezija nanaša na jakost primarnih in sekundarnih mrež na mikro- in mezosocialnih ravneh. »Družbena kohezija se lahko torej pojmuje kot jakost ali šibkost primarnih družbenih odnosov, med katerimi so najpomembnejši sorodniki, prijatelji in sosedi« (Lockwood 1999: 69). Družbeno kohezijo uporablja za opisovanje jakosti primarnih in sekundarnih mrež na mikro- in mezosocialni ravni, tj. za trdnost vezi predvsem v primarnih družbenih odnosih, kot so na primer odnosi v družini, med prijatelji in v lokalni skupnosti. Meni torej, da se družbena kohezija nanaša na mikrodružbeno raven. Kot nasprotje družbene kohezije postavi družbeni razkroj (social dissolution). Poleg povezovanja s socialnimi omrežji se družbena kohezija povezuje tudi z določenim normativnim redom, vrednotami in moralo. Lockwood jo naveže tudi na splošni »altruizem«, tj. pripravljenost pomagati, in na zaupanje.

Kaj Lockwood (1999) misli s civilno integracijo in družbeno kohezijo, ki sestavljata socialno (družbeno) integracijo, lahko bolje razumemo s pomočjo mer oz. kazalnikov posameznih konceptov, ki jih predlaga. Tako naj bi se zmanjševanje družbene kohezije kazalo v članstvu v prostovoljnih organizacijah in povečanju kriminala (pri čemer je mišljen predvsem »tradicionalni« kriminal). Kot vzrok in kazalnik manjšanja družbene kohezije omenja tudi razkroj družine (povečanje ločitev in razvez). Na koncept civilne integracije navezuje te kazalnike: udeležbo na volitvah, podpora institucijam demokracije, zaupanje v institucije, porast podpore skrajnim strankam (kot znak zmanjšanja civilne integracije), gospodarski kriminal itd.

Podobno kot Tönnies tudi Lockwood kritično presoja sodobno kapitalistično družbo. Tako pravi, da v »sodobnih kapitalističnih družbah enotnost in koherentnost trga, birokratski in državljanski odnosi delujejo tako, da združno ustvarjajo družbeni univerzum individualnih akterjev, ki se podrejajo neosebnim odnosom, ki legitimizirajo neenakosti pri pripisovanju nagrad položajem ter pri alokaciji posameznikov na položaje« (Lockwood 1999: 64). Socialna dezintegracija pa poteka, kadar akcije posameznikov ali skupin kršijo proceduralna pravila in s tem dosežejo nezaupanje v te odnose in umik iz njih.⁷

Podobno kot Lockwood tudi Giddens predlaga razlikovanje med družbeno in sistemsko integracijo, ki jo vidi kot alternativo razlikovanju med

7 Pri svoji analizi družbene kohezije na podlagi omenjenih kazalnikov na primeru Velike Britanije Lockwood (1999) ugotavlja porast članstva v prostovoljnih organizacijah, ravno tako je naraslo število donacij, pa tudi v socialnih omrežjih naj ne bi bilo opaziti bistvenih sprememb. Vendar pa se povečuje kriminal, število zapornikov raste, prav tako tudi število ločitev. Pri tem Lockwood poudarja, da je povezava kazalnikov družbene disolucije z družbenoekonomskim položajem oz. z razredno pripadnostjo izrazita. Tako ugotavlja, da so pri gradnji skupnosti nadpovprečno dejavni srednji razredi, medtem ko so žrtve in kršilci »necivilne« skupnosti nesorazmerno zastopani na območjih multiplih neenakosti (npr. geta).

mikro- in makroprocesi. Te razvije v svoji teoriji strukturacije. Povezava med družbeno in sistemsko integracijo se dogaja v načinih regionalizacije časovno-prostorskih poti, ki jim sledijo posamezniki v vsakodnevnih aktivnostih. Integracija pomeni vzajemnost praks (avtonomnosti in odvisnosti) med akterji in kolektivitetami. Družbena integracija pomeni vzajemnost med akterji v kontekstu sonavzočnosti (co-presence), na ravni neposredne, «face to face» interakcije. Sistemska integracija pa pomeni vzajemnost med akterji in kolektivitetami v času in prostoru, torej med akterji, oddaljenimi v času in prostoru (Giddens 2003: 28). Strukturacijska teorija tako ne ločuje med agentom in strukturo, ampak govori o dualnosti strukture – agent in struktura nista ločena in struktura ne deluje kot nekaj zunanjega agentom, ampak jo agenti skozi svoje aktivnosti reproducirajo.

Njegova glavna tema torej niso doživetja posameznih akterjev – mikro niti oblike neke družbene totalitete – makro (kot na primer pri Tönniesu ali Durkheimu), ampak družbene prakse v prostoru in času. Povezanost med mikrosociologijo (posameznikom, interakcijami) ter makrosociologijo (družbeni sistemi) je torej v umeščenosti interakcij v času in prostoru. Giddens tako vpelje dva temeljna pojma, pojem lokalitete (»locale«) in pojem dostopnost prisotnosti (presence availability). Lokalitete se nanašajo na uporabo prostora kot okvira (setting) interakcij, ki so nadalje pomembne za specificiranje kontekstualnosti. Lokalitete so običajno regionalizirane, to pomeni, da je njihova uporaba razdeljena v času in prostoru (npr. hiša je regionalizirana v sobe, pri čemer je uporaba dnevne sobe drugačna – glede časa in tipa interakcij – kot uporaba spalnice). Poudarja torej časovno-prostorsko razsežnost, znotraj katere se gibljejo agenti. V tej smeri poudarja tudi pomen dela geografov in urbanistov. »V osnovi dane značilnosti fizičnega prostora vsakdanjega življenja se povezujejo z rutinami in temeljno vplivajo na okvir institucionalne reprodukcije« (Giddens 2003: xxv). Namreč, na vsakodnevne aktivnosti vplivajo institucionalni parametri, hkrati pa velja tudi obratno, institucionalni parametri se reproducirajo skozi te poti. Teorijo urbanizma torej vidi kot temeljno pri razlagi odnosa med sistemsko in družbeno integracijo.

Dostopnost prisotnosti pa je nujno povezana s soprisotnostjo (ki je pri Giddensu temeljna). Gre namreč za možnost za so-navzočnost. Giddens socialno integracijo tako opisuje kot utemeljeno na akterjih in njihovih stikih v kontekstu sonavzočnosti. V preteklosti so to omogočale skupnosti, ki so bile omejene na majhne prostorske razlike med akterji. Značilnosti družbe na drugi strani pa so: 1) združevanje (clustering) institucij, tj. obstajajo skupki institucij v času in prostoru, 2) povezanost z določenim ozemljem, normativnimi elementi, ki legitimizirajo zasedbo tega prostora, 3) prevlada občutka neke skupne identitete. Za obstoj družbe je nujna struktura, ki je lastnost družbenih sistemov in se prenaša v reproduciranih praksah (usidranih v času in prostoru). Predstavljajo jo pravila in viri, ki delujejo na dva načina – omejujejo

akterje in hkrati omogočajo njihovo delovanje. Struktura torej hkrati omejuje in omogoča. Struktura kot skupek pravil in virov je zunaj časa in prostora in jo zaznamuje odsotnost subjekta. V času in prostoru obstaja vedno le prek dejanj agentov. Prakse z največjo časovno-prostorsko razsežnostjo so institucije. Na drugi strani pa so družbeni sistemi, ki vsebujejo družbene strukture, sestavljeni iz prostorsko lociranih aktivnosti agentov in reproducirani v času in prostoru. Družba je tako lahko razumljena kot celota ali pa kot družbena interakcija. Kot celota se vedno povezuje tudi s posebno lokalnostjo.

Struktura pomeni za akterje omejitve pri njegovem delovanju. Vendar pa Giddens poudari, da vsaka omejitev hkrati pomeni tudi vir, omogoča (enabling) neko delovanje. Glavne omejitve so (Giddens 2003: 175–181):

- fizične omejitve (material constraint) – omejitve, ki izhajajo iz značilnosti materialnega sveta in fizičnih značilnosti telesa, kot sta na primer gibanje, komuniciranje;
- (negativne) sankcije – omejitve, ki izhajajo iz kaznovanih odzivov enih agentov proti drugim. Povezuje se z vprašanji moči. Ta omogoča, da nekaj naredimo, in hkrati omejuje (druge), pogosto pa deluje v obliki sankcij;
- strukturne omejitve – omejitve, ki izhajajo iz kontekstualnosti akcije, danosti strukturnih značilnosti nasproti umeščenosti akterjev. Gre za omejitve na izbire, ki jih lahko ima akter (ali akterji) v določeni situaciji.

Vendar omejitve nikoli ne delujejo neodvisno od posameznikovih motivov in razlogov; ne gre torej za popolne vzročne omejitve. »Strukturne omejitve vedno delujejo prek agentovih motivov in razlogov, ustvarjajo pogoje in posledice, ki vplivajo na možnosti drugih ljudi in na to, kako ti želijo možnosti, ki so jim na voljo, izkoristiti« (Giddens 2003: 310).

Za nas sta pomembna predvsem dva poudarka, ki ju Giddens predstavi v svoji teoriji strukturacije. Prvi poudarek je na rutinizaciji vsakdanjega življenja. Repetitivne akcije, ki jih izvajajo posamezniki iz dneva v dan, so namreč po njegovem mnenju osnova narave družbenega življenja. Vendar pri tem poudarja, da mikrostrukture, srečanja v sonavzočnosti niso strukture, na katerih temeljijo makrostrukture, značilnosti družb, ampak **so del** teh struktur, jih reproducirajo in so same reproducirane znotraj njih. »Vsi družbeni sistemi (...) hkrati izražajo rutine vsakdanjega družbenega življenja in so izraženi v njih (...)« (Giddens 2003: 36). Strukture in institucije torej niso objektivno dane, ampak jih skozi vsakdanje prakse ljudje vzpostavljamo, reproduciramo in tudi spreminjamo, hkrati pa te strukture, institucije povratno vplivajo na naše vsakodnevno delovanje. Rutinizacija je po Giddensovem mnenju nujna za obstoj družbe, tj. sistemov, ter za obstoj osebnosti agenta.

Drug poudarek je na pozicioniranju telesa v družbenih srečanjih. Poudarja torej časovno-prostorsko razsežnost, znotraj katere se agenti gibljejo. Tako

meni, da se interakcije dogajajo v t. i. »lokalitetah« (locals), ki ne predstavljajo le prostora, ampak okolje, okvir interakcije. Vse družbeno življenje se torej dogaja v križanju navzočnosti in nenavzočnosti v času in prostoru.

Obraavnani avtorji družbeno povezanost precej različno razumejo. Durkheim in Tönnies jo opazujeta deloma v razvojni, časovni perspektivi. Tak pogled je pogost tudi pri sodobnih obravnavah družbene kohezije. Predvsem gre za primerjavo med tesnimi vezmi, tj. povezanostjo na podlagi bližine in podobnosti (pogosto torej na podlagi prostorske bližine), ter manj tesnimi vezmi, tj. manjšo stopnjo bližine in podobnosti (večjo odtujenostjo) ter manjšo pomembnost prostorske bližine. Izjema je morda Giddens, ki podarja družbeno integracijo kot v osnovi vezane na akterje in na umeščenosti le-teh v rutinah vsakdanjega življenja in v prostoru – v lokalitetah.

AKTUALNA RAZUMEVANJA DRUŽBENE KOHEZIJE

Opisali smo teorije in prispevke Durkheima, Tönnies, Giddensa in Lockwooda, ki govorijo o družbeni koheziji in so temelj za razumevanje koncepta v nadaljevanju. Berger-Schmitt in Noll (2000: 14) sta pri pregledu konceptov družbene blaginje kot enega pomembnih konceptov danes navedla koncept družbene kohezije. Pri tem sta poudarila opredelitve družbene kohezije po O'Connerju (1998), Woolleyju (1998) in Jensonovi (1998).

Jenson (1998) tako opredeljuje pet razsežnosti:⁸

- pripadnost – izolacija (ki se nanaša na skupne vrednote, identiteto, občutek pripadnosti);
- vključenost – izključenost (ki se nanaša na enakost priložnosti dostopa);
- participacija (nasproti neparticipaciji);
- prepoznavanje – zavračanje (ki se nanaša na spoštovanje in strpnost v pluralistični družbi);

8 Definicija družbene kohezije J. Jensonove (1998) se navezuje na obravnave družbene kohezije v kanadskih političnih razmerah. Jenson (1998) v svoji analizi družbene kohezije v Kanadi opozarja, da je ta koncept pogosto uporabljen v političnih skupnostih v Kanadi. Poudari, da je bil izraz hitro sprejet v politični jezik oz. da obstaja »živahna komunikacija o družbeni koheziji v političnih krogih« (primer Canadian heritage, vladni »Policy research sub-committee on social cohesion«) (Jenson 1998, 4). Pri tem je v Kanadi družbena kohezija opredeljena takole: »Družbena kohezija je proces razvoja skupnosti, vrednot, skupnih izzivov in enakih priložnosti v Kanadi, ki temelji na zaupanju, upanju in vzajemnosti med Kanadčani« (Social Cohesion Network, Policy Research Initiative). Vidimo, da se tudi v kanadskem političnem okolju družbena kohezija razume v kontekstu enakosti, solidarnosti in vključevanja, pri čemer pa je viden tudi izraziti poudarek na vrednotnih in normativnih delih družbene kohezije. Morda je zanimiva razširitev koncepta v domeno legitimnosti, ki drugače ni izrazito prisotna kot del družbene kohezije v drugih konceptih in kontekstih.

- legitimnost – nelegitimnost (ki se nanaša na spoštovanje institucij, ki posredujejo ob morebitnih nesoglasjih v pluralistični družbi).

O'Conner (1998) določa tri kategorije koncepta:

- vezi, ki povezujejo (kot so identiteta, kultura, vrednote);
- razlike in ločitve (neenakosti, kulturna različnost in geografske meje);
- družbeno vezivo, ki se nanaša na združbe in omrežja, infrastrukturo, vrednote in identiteto.

Woolley (1998) pa razlikuje med tremi načini, na katere lahko opredelimo družbeno kohezijo:

- odsotnost socialne izključenosti;
- povezave in interakcije, ki temeljijo na socialnem kapitalu;
- skupne vrednote in interpretacijske skupnosti, temelječe na skupinski identiteti.

Po Berger-Schmittovem in Nollovem mnenju (2000: 15) na podlagi analize zgornjih avtorjev ima koncept družbene kohezije dve ciljni razsežnosti družbenega razvoja. Prva se nanaša na zmanjšanje razlik, neenakosti, prepadov, ki so označeni kot napake, druga pa na krepitev družbenih vezi, pripadnosti skupnosti. Glavni temi družbene kohezije sta torej v grobem dve: vprašanje neenakosti (in s tem povezano vprašanje solidarnosti, vrednot in norm) ter vprašanje povezanosti (in s tem povezano vprašanje vezi, omrežij, identitete). Ti dve se pojavljata tudi pri drugih avtorjih.

Forrest in Kearns (2000: 996) opišeta kohezivno družbo kot tisto družbo, ki »drži« skupaj (hangs together), kot družbo, v kateri vsi njeni deli pripomorejo h kolektivnemu družbenemu projektu in blaginji, konflikti med družbenimi cilji in skupinami ter razdiralno vedenje pa so zmanjšani na najmanjšo mogočo mero. Kot njeno nasprotje pa naj bi družba, v kateri bi primanjkovalo kohezije, razodevala visoko stopnjo nereda, konfliktnosti, visoko stopnjo neenakosti, nizko stopnjo interakcij znotraj skupnosti in med skupnostmi, nezdržljive moralne vrednote ter nizko stopnjo pripadnosti kraju. Gre torej za pristop, ki ostaja zvest temeljnemu razumevanju pojava družbene kohezije kot sredotežnih sil, kot veziva družbe. Hkrati pa avtorja kot pomembni za družbeno kohezijo poudarjata lokalno raven in raven vsakdanjega življenja. »Družbena kohezija pomeni preživetje in napredovanje na bolj prizemljeni ravni vsakdanjega življenja« (Forrest in Kearns 2000: 2127).

Forrest in Kearns (2000) opozarjata, da je družbena kohezija nejasen koncept, saj je njegov pomen zamegljen, vendar pa se hkrati pri njegovi uporabi predpostavlja, da »vsi vemo, o čem govorimo«. Menita, da lahko koncept raziskujemo skozi njegovo razbitje na posamezne razsežnosti. Družbeno kohezijo tako obravnavata kot koncept, sestavljen iz petih razsežnosti. Te so:

1. *skupne vrednote, državljanska (civic) kultura*, s čimer avtorja razumeta skupne cilje, skupna moralna načela in kode vedenja, podpora političnim institucijam in politično udeležbo;
2. *družbeni red, družbena kontrola*, kar naj bi označevalo odsotnost splošnega konflikta, učinkovit neformalen družbeni nadzor, strpnost, spoštovanje razlik, medskupinsko sodelovanje;
3. *solidarnost, manjšanje razlik v družbi (med posamezniki, skupinami in prostori)*, kjer gre predvsem za usklajenost med gospodarskim in družbenim razvojem, porazdelitev javnih financ in možnosti, enak dostop do storitev in denarne pomoči, pripravljenost pomagati drugim;
4. *socialna omrežja in socialni kapital*, kjer naj bi bili pomembni predvsem visoka stopnja interakcije znotraj skupnosti in družin, državljansko udejstvovanje in sodelovanje v društvih;
5. *navezanost na kraj/prostor*, zaradi katere naj bi tudi prišlo do povezovanja med osebno in krajevno identiteto (Forrest in Kearns 2001: 2129).

Avtorja menita, naj bi v kohezivni družbi v domeno *skupne vrednote in državljanska kultura* spadale vrednote, ki njenim članom omogočajo, da se enačijo s skupnimi cilji in jih podpirajo. Obstajati mora torej niz moralnih načel in kodov vedenja, s pomočjo katerih se uravnavajo medsebojni odnosi akterjev. Kohezivna družba na tem področju implicira tudi podporo političnim institucijam. V podporo tem vrednotam se v modernem času tako omenjajo na primer obvezna verska vzgoja, spodbujanje dobrega državljanstva, vključitev medsebojne pomoči v ustavo ipd. Zdrava državljanska kultura pa se nanaša na to, da se o glavnih političnih vrednotah razpravlja demokratično.

Z vidika *družbenega reda, družbenega nadzora* je družbena kohezija enaka odsotnosti konfliktov in odsotnosti dvomov o obstoječem sistemu reda. S tega vidika je družbena kohezija stranski proizvod rutin, zahtev in vzajemnosti, ki se pojavijo v vsakdanjem življenju, manj pa se poudarjajo vrednote. Poudarek je torej na sodelovanju, spoštovanju razlik, odsotnosti predsodkov. Družbeni red tako temelji na strpnosti med posamezniki in skupinami. Težave z družbenim redom pa se kažejo na vsakodnevni ravni kriminala, nevljudnosti, ne pa na ravni revolucij ali legitimizacije.

Sodobno zanimanje za družbeno kohezijo je povezano z načeli *družbene solidarnosti*. Nanašajo se na harmonični razvoj družbe in posameznih skupin v njej na podlagi skupnih ekonomskih, družbenih, okoljskih standardov. Na to se navezuje solidaristična prerazdelitev financ in priložnosti; natančneje, gre za zmanjševanje razlik v dohodku, zaposlenosti, višanje kakovosti življenja, dostop do storitev ... Ta razsežnost se navezuje na obravnavo družbene kohezije s političnega vidika (podrobneje obravnavano v nadaljevanju).

Družbeno kohezijo lahko pojmuje tudi kot nekaj, kar se ohranja na lokalni

ravni skozi interakcije v skupnosti, družini, skozi socializacijski proces in mehanizme medsebojne podpore, kar avtorja označita kot vidik *socialnih omrežij in socialnega kapitala*. Pri tem so torej pomembna omrežja socialne opore in njihove spremembe v času. Omrežja so pri tem tudi proizvajalec socialnega kapitala. S tega vidika je torej kohezivna družba tista družba, v kateri so dileme in problemi hitro rešljivi s kolektivno akcijo. To se lahko zgodi, če obstoječi odnosi podpirajo pričakovanja, norme in zaupanje, ki olajšajo take rešitve.

Ker govorita o družbeni koheziji v kontekstu urbane družbe, avtorja posebej poudarita *prostorsko identiteto*, pripadnost prostoru. »Konstitutivni elementi družbene kohezije so v prostorih« (Kearns in Forrest 2000: 1001). Pripadnost prostoru naj bi povečala pripadnost skupnim vrednotam in normam, ki obstajajo v tem prostoru, razvoj skupne identitete. Pri tem opozarjata tudi na možne napetosti med t. i. kohezivnimi prostori in kohezivno družbo.⁹

S pomočjo te operacionalizacije menita, da lahko opazujemo vplive na družbeno kohezijo na različnih geografskih ravneh (od nacionalne do regionalne in lokalne). Pri tem razlikujeta med tremi ravnmi: nacionalno, mestom in sosesko. Poudarjata torej opazovanje družbene kohezije na prostorsko omejeni ravni mest in mestnih enot. Pri tem opazujeta, kako lahko politike vplivajo na posamezne razsežnosti družbene kohezije in na kateri ravni. Ugotavljata, da so nekatere razsežnosti bolj značilne za ene ravni, za druge pa manj (glej razpredelnico).

Razpredelnica1: Razsežnosti družbene kohezije in aktivnost politik

Razsežnosti družbene kohezije	Nacionalna raven	Mesto	Soseska
Vrednote, civilna kultura	xx	xx	o
Socialni red, nadzor		xx	xx
Solidarnost, neenakosti (v bogastvu)	xx	o	
Socialna omrežja, socialni kapital		o	xx
Navezanost na prostor, identiteta	o	xx	o

Opomba: xx je področje, kjer so aktivnosti urbanega vodenja jasno vidne; o – področje, kjer bi moralo biti več pozornosti urbanega vodenja.

Vir: Kearns in Forrest (2000: 1003).

Eden od sodobnih pristopov pri analizi družbene kohezije je pristop družbene kakovosti. Koncept družbene kakovosti je vpeljala Evropska fundacija za družbeno kakovost iz Amsterdama, ustanovljena leta 1997 med

⁹ Visoka navezanost na prostor je povezana z družbeno kohezijo. Hkrati pa lahko pomeni omejevanje na določeno lokacijo (predvsem posameznih skupin prebivalstva) ter s tem zapiranje v ozke, izključujoče svetove.